

Çarpıtılan Tarih: Ermeni Soykırım İddiaları

Yusuf Halaçoğlu*

24 Nisan 1915 tarihi Ermeniler ve bazı devlet parlamentolarınca Ermenilere soykırımı yapıldığı iddialarının tarihidir. Neden 24 Nisan? Tehcir olarak adlandırılan ve Ermenilerin sevk ve iskân kararlarının alındığı 27 Mayıs veya resmen sevkiyatın başladığı 16 Haziran 1915 değil? Ermeniler herhalde 24 Nisanda tutuklanması kararı alınan ve aralarında doktor, gazeteci, din adamı, yazar, eczacı, sanatçı gibi meslek sahipleri olan 235 Ermeni ileri geleninin bu tarihte tutuklanması ve ardından öldürüldükleri iddiasıyla 24 Nisanı soykırım günü olarak kabul ediyorlar. Yoksa hakikat bunun aksine, İstanbul'da meydana gelecek bir isyanın önünün kesilmesi ve beyin takımı olan örgüt mensuplarının safdışı edilmesi midir? Gerçekten de 24 Nisan'da 235 değil ama 180 Ermeni tutuklandı ve bir kısmı Ankara'nın Ayaş, bir kısmı da Çankırı cezaevlerine gönderildi. 235'ten diğer kalanlar bulunamadı. Daha sonraları ise diğer tutuklamalarla Ayaş'ta 80, Çankırı'da ise 155 Ermeni tutuldu. Bu tarihte tutuklananların Ermeni kaynaklarına göre Ramgavar, Hınçak ve Taşnak örgütünün üyeleri olduğu belirtiliyor. Ve de içlerinden birkaçının yollarda öldürüldüğünün belirtilmesine karşılık diğerle-

rinin öldürüldüğüne dair bir ifade kullanılmıyor. Hatta Osmanlı belgelerine göre, suçsuz olduklarını belirten Ermenilerden bazıları serbest bırakılıyor.¹ Diğer bazı kaynaklarda ise tutuklananların sayısı farklı verilmektedir. Mısır'daki İngiliz Askerî Ofisi'ne Dedeagaç üzerinden ulaşılan bir bilgede, "24 Nisan 1915 gecesi üç Ermeni din görevlisi, Ermeni gazetesi 'Puzantion'un sahibi de aralarında olmak üzere toplam 1800 Ermeni yakalanarak Ankara'ya gönderileceklerdir. Tutuklananların 500'ü Taşnak, 500'ü Hınçak ve kalanlar da Ramgavar partizanlarıdır" denilmektedir². Tutuklanan Ermenilerin "Müttefik ordularına hizmet eden Ermeni gönüllüler veya Müslüman katliam sorumluları" olduğu İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiseri Amiral'e gönderilen şifre telgraflarda da kaydedilmektedir³. Bu durumda 24 Nisan Ermeniler için neden soykırım günü olarak kabul edilmiştir?

Aslında bu konuda bazı tesbitler bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, Alman büyükelçisi Wangenheim'in Alman başbakanına 30 Nisanda gönderdiği raporuna göre padişah V. Mehmed'in tahta çıkış yıldönümünde, yani 27 Nisan'da Ermeni komitalarının Bâb-ı Âlî başta olmak üzere bir kısım resmî binalara bombalı saldırı yapacaklarının haber alınmasıdır. Nitekim tutuklamalar sonrasında yapılan aramalarda 19 adet mavzer, 74 adet martin, 111 adet vincester, 96 adet manihir, 78 adet gra, 358 adet filovir silahları ile 3591 adet tabanca 45.221 tabanca mermisi ele geçirilmiştir⁴.

Diğer bir sebep ise, Osmanlı Devleti'nin Dünya savaşına girdiği andan itibaren Ermenilerin çeşitli yerlerde isyan çıkarmaları ve düşman devletlerle işbirliği yapmalarıdır⁵.

(*) Prof. Dr., MHP Kayseri Milletvekili. Türk Tarih Kurumu eski Başkanı.

- (1) Yusuf Sarımay, İstanbul'da Ermeni Faaliyetleri ve Alınan Tedbirler (1914-1918), s. 12-15.
- (2) UK ARCHIVES, WO 157/691/9; İngiliz Karargâhı Askeri İstihbarat Bülteni, 5 Mayıs 1915, Kahire.
- (3) UK ARCHIVES, FO 608/78, (75631), No. 869; Amiral Carthorpe Şifre telgraf, 20 Mayıs 1919 ve UK ARCHIVES, FO 608/78, No. 1094; Amiral Carthorpe Şifre telgraf, 21 Mayıs 1919.
- (4) Sarımay, Aynı Makale, s. 12.
- (5) Bunun için bkz. Ermeni Milli Delegasyon Başkanı Boghos Nubar Paşa'nın Fransa Dışişleri bakanına yazdığı mektup (Archives des Affaires Etrangères de France, Série Levant, Arménie, vol 2, folio 47).

Nitekim başta Zeytun⁶ ve Musa Dağı olmak üzere Van, Bitlis, Çatak, Erzurum ve Trabzon gibi savaş bölgelerinde Ermeniler ayaklanmışlar⁷, silah altına alınmış Ermenilerden önemli bir kısmıyla milletvekili Vahan Papazyan ile Karakin Pastırmacıyan Ruslar tarafına geçmiştir. İşte bu sebeple de 24 Nisan'da tutuklama genelgesi çıkmıştır. Burada muhakkak ki şurasının altı çizilmesi gerekmektedir: Bu isyan hareketleri, Çanakkale, Filistin, Musul ve Kafkasya'da, yani 4 cephede ölüm kalım mücadelesi veren Osmanlı Devleti ordularının haberleşmesini engellemeye yöneliktir ve genellikle de telgraf hatlarının birleştiği ana merkezlerde meydana gelmiştir. Dolayısıyla devletin kendi vatandaşlarının, devletlerine ihaneti söz konusudur. Üstelik Ermeni çetelerinin seferberlik ilan edilmiş ve erkeklerin hemen tümünün cephede savaşta bulunduğu bir sırada sivil halka karşı gerçekleştirdiği akıl almaz katliamlar da gözden uzak tutulmamalıdır. Osmanlı arşiv kayıtlarına bakıldığında 1914 Mayıs ile 1915 Mayıs arasında katledilen müslümanlarının miktarı 128 bine ulaşmaktadır. Bu sayı 1921 yılına kadar toplam 518.105'tir⁸.

Yukarıdaki sebepleri teyid edecek biçimde 1916'da Tiflis'te çıkan *Horizon Gazetesi*'nin, "Yıllık Görüş" başlığıyla yayınlanan yazıda isyanlar özetle şöyle değerlendiriliyor⁹:

1- "Hiç olmazsa Ermenilerin Zeytun, Vaspuragan, Muş, Sason ve Karahisar'da isyan etmiş olmaları;

2- Ermeniler menfaatine Avrupa'da, özellikle İngiltere'de düşünürler, yazarlar arasında, parlamentolarda hareketler başlaması" bir başarı olarak nitelendirilmelidir. Aslında günümüze ne kadar benziyor.

Soykırım, 9 Aralık 1948 tarihli "Soykırım Suçunun Önlenmesine ve Cezalandırılmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi"nde aşağıdaki şekilde tanımlanmıştır:

1- Ulusal, ırksal ya da dinsel bir grubun, toptan veya bir bölümünü yok etme niyetiyle, bir grubun üyelerini öldürmek,

2- Bir grubun üyelerine bedensel-ruhsal ağır zarar vermek,

3- Bir grubun hayatının fiziki çöküşünü sağlayacak ortamı hazırlamak,

4- Bir grubun çocuk sahibi olmasını engellemek,

5- Bir grubun çocuklarının zorla bir başka gruba verilmesini sağlamak.

Osmanlı Devleti'nin Ermenileri buldukları yerden ihraç (sevk ve iskân) kararının ve bu kararın uygulamasının, yukarıda tanımı yapılan "soykırım"a uyup uymadığını değerlendirmek gerekmektedir. Bunun için her şeyden önce Osmanlı Devleti tarafından yayımlanan talimatnamelerdeki maddeleri iyi tahlil etmek birinci derecede önemlidir. Zira o tarihlerde söz konusu bile olmayan "soykırım" tabirini bilmemelerine ve böyle bir suçlamayla karşılaşmalarına rağmen, en azından talimatnamelerdeki maddeler, dikkatli gözlerden kaçmayacak bir biçimde, nakledilenlerin usulü çerçevesinde sevk ve iskânını sağlayacak nitelikte olduğunu göstermektedir. Nitekim Osmanlı Devleti, Batılı ülkelerin Ermenilerin topluca katledilecekleri iddialarına karşı daha o tarihte, yani 27 Mayıs 1915'te yayınladığı bir bildiriyle, Ermenilerin nakli kararının asayiş sebebiyle alındığını ve Ermenilerin tümünün sevk edilmemesinin devletin imha niyetinde olmadığını gösterdiğini ilân etmiştir¹⁰.

1915'te meydana gelen iskân uygulamaları ve bu uygulama sırasında meydana

(6) Zeytun isyanı için bkz. Turquie /Vol. 887, Arménie-I (Août 1914-Décembre 1915).

(7) Van, Bitlis ve Çatak isyanı ve 6.000 kişinin katline ait bkz. Turquie /Vol. 887, Arménie-I (Août 1914-Décembre 1915).

(8) Bkz. *Ermeniler Tarafından Yapılan Katliam Belgeleri (1914-1919)*, Devlet Arşivleri yay., Ankara 2001, I, s. 375-377; (1919-1921), II, s. 1053-1054.

(9) Esat Uras, *Tarichte Ermeniler ve Ermeni Meselesi*, İstanbul 1976, s. 615.

(10) Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Dahiliye Şifre Kalemi (DH.ŞFR.), No. 53/4.

gelen olaylar, yukarıdaki “Soykırım Sözleşmesi” maddelerine göre bir soykırım olarak adlandırılabilir mi? Bu sorunun cevabını vermek için İkinci Dünya Savaşı sonrasında Nazi Almanyası’nın Yahudilere uyguladığı toplu imha hareketiyle, Osmanlı Devleti’nin Ermenilere uyguladığı “sevk ve iskânı” ve bu uygulama sırasında meydana gelen ölümleri ve kabilelerin karşı karşıya kaldığı çeşitli durumları karşılaştırmak ve buna göre bir değerlendirme yapmak daha isabetli olacaktır. Öte yandan Almanya’nın Yahudileri toplama kamplarına nakletmedeki hedefi ile Osmanlı Devleti’nin Ermenileri Suriye’ye sevk ve iskân etmesindeki hedefi bu bakımdan büyük önem taşımaktadır. Öte yandan uluslararası hukuk kuralları, bir savaş esnasında devletlerin potansiyel tehlike teşkil edeceğine inandığı halkı, bütün ihtiyaçlarını karşılamak kaydıyla başka bir yere nakle imkân vermektedir. Nitekim ABD, buna dayanarak 2. Dünya Savaşı sırasında kendi tabiyetinde bulunan Pasifik kıyısındaki Japonları Missisipi vadisine nakletmiştir. Böyle bir hükmün Birinci Dünya Savaşı’nda olmamasına rağmen Osmanlı Devleti sevk ve iskânla ilgili olarak aynı şartları taşıyan talimatnameler yayınlamış ve uygulamaya koymuştur. Bu çerçevede Osmanlı Devleti Ermenilere nasıl bir uygulama yapmıştır?:

1- Her şeyden önce Osmanlı Ermenilerinin Osmanlı Devleti ile ilişkilerinin göz önünde tutulması gerekmektedir. 1877-78 Osmanlı-Rus savaşından sonra Ermeniler başta İngiltere, Rusya ve Fransa’nın desteğinde teşkilâtlanmışlar ve kurdukları örgütlerle, Birinci Dünya Savaşına kadar isyan, bombalama, adam öldürme, suikast girişimlerinde bulunmuşlardır. Savaşın başlamasıyla birlikte ise İtilâf Devletleriyle işbirliğine gitmişlerdir. Bunun en somut örneği, Ermeni Milli Delegasyonu Başkanı Boghos Nubar Paşa’nın Fransa dışişleri bakanı M. Gout’ya gönderdiği 3 Kasım 1918 tarihli mektupta yer almaktadır¹¹. Burada Boghos Nubar, İtilaf Devletlerinin hedeflerine sarsılmaz bir

şekilde inanmış kişiler olarak, Ermenilerin İtilaf devletlerinin tarafında resmen savaştığını bildirdikten başka, Fransız ordusunun yarısına yakını Ermenilerin oluşturduğunu, İngilizlerin ve Rusların da ordularında Ermeni gönüllülerin başarıda büyük payı olduğunu bildiriyor. Bu da tehirci meşru hale getiriyor.

2- Savaşın başlangıcında ve bütün savaş boyunca, Osmanlı Ermenilerin ileri gelenlerinin, düşmanla işbirliği yaptığı, onlara yardım için içeride isyanlar çıkardıkları, telgraf tellerini kestikleri, tren yollarına sabotajlar düzenledikleri, hem Osmanlı Devleti’nin, hem de o devletlerin arşivlerinde yer alıyor.

3- Osmanlı Devleti, bütün bu gelişmelere karşılık Nazilerin uygulamalarının aksine, topraklarında yaşayan Ermenilerin tümünü sürgün etmemiş, savaşın olağanüstü şartlarından ve güvenlik gerekçesiyle, isyan eden, “düşman ülkelerle” anlaşılan ve tehdit unsuru olan belli bir coğrafyadakileri “geçici” olarak nakletmiştir. Nakilde, Osmanlı Devleti’ne karşı silahlı harekette bulunmayan ve bu tür gruplarla işbirliği yapmayan katolik ve protestanlar ile yaşlı, kadın ve çocuklardan büyük bir grup (300 ilâ 500 bin arasında) yerlerinde bırakılmıştır. Özellikle İstanbul, Edirne, Aydın, İzmir, Antalya ve Kastamonu gibi şehirlerdeki, komite üyesi olanlar hariç Ermeniler sevk edilmemiştir¹². Nitekim Tehcir kapsamı dışında kalanlar hakkında bir rapor yazan Almanya’nın Halep konsolosu, “*Batı Anadolu’da 27.200, İstanbul ve Edirne’de 164.000, Suriye, Filistin ve Bağdat’ta 13.500 olmak üzere toplam 204.700 kişinin sürgünden muaf tutulduğunu*” bildirmektedir¹³. Ermeni Abeghian ise “*İstanbul ve İzmir Ermenilerinin*

(11) Archives des Affaires Etrangères de France, Série Levant, Arménie, vol 2, folio 47.

(12) Bunlardan Kütahya’dan Ermenilerin nakledilmemesi, devlet emirlerine rağmen valinin kendi iradesiyle tehirci uygulamamasına bağlanmaktadır. Halbuki Osmanlı belgelerinde, Kütahya’dan Ermenilerin sevk edileceklerine dair merkezden gönderilen bir emre rastlanmamaktadır (Bkz. *Osmanlı Belgelerinde Ermeniler 1915-1921*), Devlet Arşivleri yay., Ankara 1995).

(13) Bkz. ÖZDEMİR, H., ÇİÇEK, K., TURAN, Ö., ÇALIK, R., HALAÇOĞLU, Y., *Ermeniler Sürgün ve Göç*, TTK yay., Ankara 2004., s. 94’ten Denkschrift der Delegation des armenischen Nationalrats über die Lage der Armenier, Als Manuskript gedruckt, s. 11. (Lepsius’tan almış. Bericht über..)

tehcirin çilesinden uzak kaldığını, sadece entelektüeller, yani kamuoyunda tanınan Ermenilerin şair, yazar, öğretmen, din adamları, doktor, avukat vs.nin sürgün edildiğini ve yollarda öldürüldüğünü...” yazmaktadır¹⁴. Josef Marquart adlı bir İsviçreli ise, tehirden geri kalan Ermeni nüfusu hakkında 350-450.000 rakamını tahmin ettiğini bildiriyor¹⁵.

4- Anadolu'daki tüm Ermeni nüfus Suriye'ye sevk edilmemiş, daha az zararlı telakki edilenler kendi kasaba ve köylerine yakın beldelere yerleştirilmiştir. Bu konuda 27 Mayıs 1915 tarihinde Ankara Vilâyeti'ne gönderilen gizli şifrede “Ermeniler hakkında hükümetçe alınan tedbirler, sırf memleketin âsâyiş ve inzibatını temin ve muhafaza mecburiyetine müstenittir. Ermeni unsuruna karşı hükümetin imhakâr bir siyaset takip etmediği, şimdilik tarafsız bir vaziyette kaldıkları görülen Katolik ve Protestanlara dokunmamış olması göstermektedir...” denilmektedir¹⁶. Keza daha sonraki talimatnamelerde ve uygulamalarda, kimlerin sevk edileceği, kimlerin edilmeyeceği ayrıntılı olarak vilâyetlere bildirilmiş ve bu talimatlara göre işlem yapılması istenmiştir¹⁷.

5- Nakledilenler yine Osmanlı sınırları içinde yer alan bir coğrafyaya göç ettirilmiş, göçe tabi tutulanlara, Nazilerin evlere baskın yaparak sorgusuz-sualsiz toplama kamplarına sevk etmeleri yerine, göç hazırlığı yapmaları için bir hafta ile 15 gün arasında süre verilmiştir.

6- Göçen Ermenilerin tüm ihtiyaçlarının (yiyecek, sağlık, bilet temini, seyahat sırasında duyacakları diğer ihtiyaçları v.s.) “Muhacirin tahsisatı”ndan karşılanması kararlaştırılmış, savaş dolayısıyla yer yer aksamalar görülmesine rağmen, istekte bulunan vilâyetlere bütçeden ek ödenek çıkarılmış¹⁸, bir şehir ve kasabada yaşayan Ermenilerin tümü sürgüne gönderilmemiş, hastalar, yetimler, katolik ve protestan mezhebi mensuplarıyla, zanaat sahipleri ve orduda görev yapanlar zorunlu göç kapsamı dışında tutulmuştur.

7- Ermenilerin sevki sırasında (1915), Osmanlı ordusunda silah altında bulunan çok sayıda Ermeni asker sevk edilmeyerek geri hizmete alınmış, 24 Temmuz 1917 tarihi itibarıyla bunlardan 522'si, hâlâ ordu komutanlarının tercümanlığında ve pek çoğu da kritik addedilecek bölüklerde görevde tutulmuştur¹⁹.

8- Göçe tabi tutulanlara, Nazilerin toplama kamplarının aksine, gittikleri yerlerde, devlet tarafından evler yapılması, hayatlarını devam ettirebilmeleri için ziraate elverişli yerlere yerleştirilmeleri, sanat erbabına alet-edevat ve sermaye verilmesi gibi ihtiyaçları, imkânların elverdiği ölçüde karşılanmaya çalışılmış, göçmenlerin geldikleri vilâyetlerin belirlenerek, nüfus kayıtlarının çıkarılması yönünde çalışmalar yapılmıştır. Herhangi bir surette çocuk sahibi olmaları engellenmediği gibi, hiçbir şekilde kısırlaştırma yapıldığına dair yerli ve yabancı kayıt da bulunmamaktadır.

9- Nazi kamplarının aksine, hasta göçmenler için yollarda ve kamplarda hastahaneler kurulmuş, göçmenlerin sağlık sorunları ile ilgili olarak Osmanlı Devleti'nin yanı sıra çeşitli ülkelerin sağlık ekiplerine de yollarda ve kamplarda görev yapmaları için izin verilmiştir. Hattâ çoğu kamplarda Ermeniler de görev yapmıştır. Bu arada yabancı devlet ve yardım kuruluşlarının yardım talepleri, bizzat Talat Paşa tarafından kabul edilmiş ve yardım istekleri kabul edilmiştir. Nitekim “*American Committee for Armenian and Syrian Relief*” ile “*Near East Relief*” gibi kuruluşlar, Osmanlı yetkililerinin izniyle, göçmenlerin gerek salgınlara karşı korunmasında, gerekse yiyecek-ıçecek ihtiyaçlarının giderilmesinde

(14) Bkz. *Sürgün ve Göç*, s. 94.

(15) *Die Entstehung und Wiederherstellung der armenischen Nation*, Berlin 1920, s. 79.

(16) BOA, DH. ŞFR., nr. 53/4. Ayr. bkz. Yusuf Halaçoğlu, *Ermeni Tehciri ve Gerçekler*, Ankara 2001, s. 56.

(17) Osmanlı arşiv belgelerine göre tehcir için bkz. Halaçoğlu, *Ermeni Tehciri ve Gerçekler*, s. 74-76.

(18) Bkz. BOA, İrade Meclis-i Mahsus, Sıra no. 2271, Genel no. 184, Hususi 19, 27 N 1333; İrade Meclis-i Mahsus, Sıra no. 2301, Genel no. 215, Hususi 21, 28 L 1333; İrade Meclis-i Mahsus, Sıra no. 419, Genel no. 2864, Hususi 12, 12 R 1333.

(19) Bkz. *Arşiv Belgeleriyle Ermeni Faaliyetleri, 1914-1918*, II, s. 65-72, Belge 368-372.

büyük destek sağlamışlardır²⁰. Nitekim 1915 yılında kabileler arasında meydana gelen hastalığa karşı Halep'te Cemile Mahallesi'ndeki Fransız hastahanesi tamamlanarak 850 yatakla hizmete sokulmuş, başhekimliğine ise Ermeni asıllı Dr. Altunyan getirilmiştir²¹. Yine Şam, Halep ve bazı Suriye şehirlerinde kurulan hastahanelerin yatak sayısı toplam 4.400'dür²². Bu hastahanelerde Kızılhaç yetkilileri ile Ermeni doktorların da görev yaptıkları belgelerde yer almaktadır²³.

10- Kimsesiz çocuklar ve yetimler, yolda çekmeleri muhtemel meşakkatten etkilenmemeleri için yetimhanelere ve bazı zengin ailelerin yanına yerleştirilmişler; bu yetimhanelerin yönetimi 1917'den itibaren misyonerlere bırakılmış, 1918'de geri dönüş izninin verilmesinden sonra yine misyonerlerin gözetiminde ailelerine ve yakın akrabalarına teslim edilmişlerdir²⁴.

11- Aşiretlerin ve sivil halkın saldırısına karşı kabilelerin korunması için jandarmalar görevlendirilmiş, suüstimalde bulunan görevlilere işten el çektilerilerek divan-ı harbe sevk edilmiş ve cezalandırılmışlardır. Bu şekilde olmak üzere 1915 yılında mahkemeye sevk edilenlerin sayısı 1673'tür²⁵. 19 Şubat-12 Mart-22 Mayıs 1916 tarihlerindeki mahkeme sonuçlarına göre, bunlardan 67 kişi idama, 68 kişi kürek ve kalebend ve 524 kişi çeşitli hapis cezalarına çarptırılmıştır. Yani suçlular devlet tarafından cezalandırılmıştır²⁶. Bu durumda zaten soykırım iddiası çökmektedir.

12- Zorunlu göçten kurtulmak için müslümanlığı kabul ettiğini söyleyenler de göç ettirilmiş, bu şekilde din değiştirenlere savaş sonrasında çıkarılan bir yasa ile, istedikleri takdirde eski dinlerine dönebilecekleri bildirilmiştir.

13- Savaş, kuraklık, çekirge istilâsı, seferberlikten dolayı iş yapabilecek hemen bütün erkeklerin silah altına alınması gibi nedenlerle, tarladaki zirai ürünün kaldırılmaması ve neticede meydana gelen yiyecek sıkıntısı ve bunun sonucu bulaşıcı hastalık-

ların yayılması pekçok göçmenin ölümüne yol açmış, bunun üzerine, başta Amerika olmak üzere çeşitli devletlere mensup yardım kuruluşları ve Kızılhaç'ın yardımlarına izin verilmiştir. Osmanlı Arşivi'nde ŞFR, No. 60/281 numaralı belge, bu konuda gerçekleri ortaya koymaktadır. Bu belgeye göre: "Halep, Ma'muretül-aziz [Elazığ] Vilayetleriyle Kayseri Mutasarrıflığına; Amerika Konsolosu veya misyonerleri tarafından Ermeniler'e tevzi' edilmekte (dağıtılmakta) bulunduğu bildirilen paraların, hükümet-i mahalliye [mahalli idareler] me'murları ma'rifetiyle [aracılığı] ve nezaretiniz [kontrolünüz] altında tevzi' etdirilmesi (dağıtılması) ve inbâsı. Fi 27 Kânun-ı sâni sene 331 [9 Şubat 1916], Nazır Talat" şeklinde talimat bulunmaktadır.

14- Savaşın sona ermesiyle birlikte, devlet tarafından çıkarılan "geri dönüş kanunu" ile göçmenlerin evlerine dönmeleri sağlanmış, ne kadar Ermeninin geri döndüğü, ABD Arşivi'nde (NARA, T 1192 R2. 860J.01/395) yer alan ve Ermeni Patriğinin de onayladığı bir belgeye göre de, Sevr'in hemen öncesinde geri dönen ve Anadolu'da yaşayan Ermenilerin sayısı 644.900 olarak verilmiştir. Dönüş sırasında göçmenlerin tüm ihtiyaçları devlet tarafından karşılanmış, evlerine muhacir yerleştirilmiş olanların evleri tahliye edilerek kendilerine iade edilmiş, dönenlerin eşyaları teslim edilmiş²⁷, dönüşten sonra yirmi gün müddetle îaşeleri temin edilerek, vergi borçları ertelenmiş veya affedilmiştir²⁸.

(20) Kemal Çiçek, *Ermenilerin Zorunlu Göçü, 1915-1917*, TTK yay., Ankara 2005, s. 270 v.d.

(21) Bkz. Ekmeleddin İhsanoğlu, Suriye'de Modern Sağlık Müesseseleri, Hastahaneler ve Şam Tıp Fakültesi, TTK Yayını, Ankara 1999, s. 20-21. Ayr. bkz. Hikmet Özdemir, *Aynı Eser*, s. 247.

(22) Hikmet Özdemir, *Aynı Eser*, s. 227. Ayr.bkz. Kemal Çiçek, *Aynı Eser*, s. 268.

(23) Hikmet Özdemir, *Aynı Eser*, s. 340-341. Kemal Çiçek, *Aynı Eser*, s. 238-239, 243, 270.

(24) Bkz. Bâb-ı Âli, DH, Aşâir ve Muhâcirin Müdüriyesi İskân Şubesi, Husûsi : 35502'den naklen *Osmanlı Belgelerinde Ermeniler, 1915-1920*, Devlet Arşivleri yay., Ankara 1995, s. 224-225, Belge 564. Ayr. Bkz. BOA, HR, MÜ, No. 43/2-17.

(25) Bkz. Yusuf Sarıncay, "Ermeni Tehciri ve Yargılamalar", *Türk Ermeni İlişkilerinin Gelişimi ve 1915 Olayları Sempozyumu*, Gazi Üniversitesi, 23-25 Kasım 2005, Ankara. Basılmamış sunum.

(26) Bkz. BOA, Hariciye Siyasi, No. 2882/29-25.

(27) Bkz. BOA, DH, ŞFR, No. 96/230.

(28) Bunlar için bkz. BOA, Şûrâ-yı Devlet, nr. 39380; Bâb-ı Âli, DH., Aşâir ve Muhâcirin Müdüriyesi İskân Şubesi, Umûmi : 36066'dan naklen *Osmanlı Belgelerinde Ermeniler*, s. 232-233, Belge 572; Aşâir ve Muhâcirin Müdüriyesi İskân Şubesi, Husûsi : 35552'den naklen *Osmanlı Belgelerinde Ermeniler*, s. 225-226, Belge 565.

ABD'nin Halep Konsolosu Jackson'un, zorunlu göçün henüz sona erdiği 3 Şubat 1916 tarihinde büyükelçi Morgenthau'ya gönderdiği raporunda, Suriye'ye 500 bin Ermeni göçmenin ulaşmış olduğu ve bunların yerleştirildikleri yerlere dair verilen bilgi, aslında Suriye'ye ulaştığı belirlenen bu sayı ile Kafkasya'ya kendiliğinden göçtüğü kaydedilen nüfus göz önüne alındığında, duyumlara dayanarak bir milyon Ermeni'nin göç sırasında öldüğü veya öldürüldüğü iddiasını bütünüyle boşa çıkarmaktadır. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin, muhtaç göçmenlere yardım için oluşturulan yabancı yardım kuruluşlarına Ermenilerin iskân edildikleri kamp- ların kapılarını açması, dolayısıyla sadece Suriye'de 486 bin kişiye yardım edilmesine izin vermesi, Ermenileri imha niyetinde olmadığını gösteriyor. Buna bağlı olarak, göç bölgelerindeki Ermenilerin tümü yerine belli bir kesiminin zorunlu göç kapsamına alınması, diğerlerinin evlerinde bırakılması, "etnik temizlik" veya "soykırım" iddialarını tümüyle ortadan kaldırıyor. Nitekim özellikle ülkenin İstanbul, İzmir, Aydın, Bursa, Kütahya, Edirne gibi şehirlerinden, terör mensupları dışında kalanların zorunlu göç kapsamı dışında tutulması, sürgünün Ermenilerin Ermeni oldukları için yapıldığı iddiasını da çürütüyor. Öte yandan Ermenilerin sevk ve iskâna tabi tutuldukları dönemde, Anadolu'daki diğer hıristiyan unsurların, mesela Rumların bu uygulamaya tabi tutulmadığının da altını çizmek gerekir. Ayrıca göç uygulamalarında, soykırım sözleşmesinde ifade edildiği biçimde, "toplucu imha edilmeye yönelik" bir art niyet olup olmadığı, göç edeceklere hazırlanmaları için süre verilmesi gösteriyor. Hele hele göçe tabi tutulanların, gittikleri yerlerde, geldikleri şehirler de kaydedilmek suretiyle, nüfus defterlerinin düzenlenmesi talimatının verilmesi, hayatlarını devam ettirebilmeleri için ziraate uygun bölgelere yerleştirilmeleri ve toprak tahsisi, sanat erbabına alet-edevat ve sermaye verilmesi, sürgünün imha düşüncesiyle yapılmadığını ortaya koyuyor. Özellikle, talimatnamelere aykırı davranan

ve kabilelerin güvenliğine dikkat etmeyen ve suiistimalde bulunan görevlilerin, bizzat Talat Paşa'nın imzasını taşıyan telgraflarla derhal işine son verilmesi ve divan-ı harbe sevk edilmeleri, münferit hadiselerin de üzerine gidildiğini, suçlu bulunanların cezalandırıldıklarını gösteriyor. Savaşın sona ermesi ve güvenlik sorunlarının ortadan kalkmasının ardından göçmenlerin geri dönmelerine izin verilmesi, yetimhanelerde veya zengin aileler yanında bulunan Ermeni çocukların da misyoner kuruluşlar gözetiminde ailelerine teslim edilmesi, sevk ve iskânın güvenlik gerekçesiyle yapıldığını ortaya koyuyor²⁹.

Yukarıda işaret edilen uygulamaların, çeşitli nedenlerle meydana gelen ölümlere rağmen, soykırım sözleşmesinde tanımını bulan şartları taşımadığını, Nazi Almanyası'nın Yahudilere uyguladıklarıyla da hiçbir benzerlik göstermediğini ortaya koyuyor. Bu durumda, 1915'te cereyan eden olayların neden soykırım olarak tanımlandığı, üzerinde düşünülmesi gereken bir sorudur. Yine, 1944 tarihinde kullanılmaya başlanan bir kelimenin, neden 1915'e indirildiği de cevaplanmalıdır. Kaldı ki, soykırım olduğunu iddia edenlerin, bugüne kadar "soykırım"ı ispat edecek ciddi bir belge veya bulgu sunamamalarını da dikkate almamız gerekiyor. Şinasi Orel ve Süreyya Yüce tarafından sahte oldukları ispat edilmiş olan Talat Paşa'ya ait olduğu iddia edilen telgrafların hangi nedenle ortaya atıldığını da sorgulamamız gerekiyor³⁰. Zira sonradan hazırlandığı tespit edilen bu telgraflar üzerinde yapılan incelemede, bu türden telgraflarda olması gereken Osmanlı bürokrasisinin mutlak işlem kayıtlarının bulunmadığı, telgrafın gönderildiği iddia edilen valinin, o tarihte o vilâyette valilik yapmadığı, her Osmanlı belgesinin en üstünde yer alan besmenlenin olması gerekenden farklı bir biçimde yazıldığı ve en önemlisi de Talat Paşa'nın imzasının sahte olduğu ortaya çıkarılmıştır.

(29) Bu konularda daha geniş bilgi için bkz. Yusuf Halaçoğlu, Sürgünden Soykırma Ermeni İddiaları, İstanbul 2006, s. 91-96.

(30) Bkz. *Ermenilerce Talat Paşa'ya Atfedilen Telgrafların Gerçek Yüzü*, TTK yay., Ankara 1983.

Oysa ki Talât Paşa'nın bizzat imzasını taşıyan gerçek şifre telgraflarda, hangi Ermenilerin sevk ve iskâna tabi tutulacağı, yolculukları esnasında can ve mallarının korunması ile tebliğler yer almaktadır. Bu telgraflar, ayrıca Ermenilerin göç ettirilmesiyle ilgili son derece gizliliği olan ve ilgili resmi makamca belirlenen ve sadece onlarca bilinen harfler ve kelimelere karşılık olan rakamların yer aldığı orijinal belgeler olup, bu kadar gizlilik içinde gönderilen belgelerin hiçbirinde imha veya onu ima eder nitelikte bir ifadenin bulunmadığı, aksine koruma hususunda talimat ve tedbirlerin yer aldığı dikkati çekiyor³¹. Yukarıda tespit edilen hususlar bir şekilde Ermeni iddialarının dayanaktan yoksun olduğunu ortaya koyuyor. Bu sebeple aşağıda da değinileceği üzere, Osmanlı arşiv belgelerinden çarpıtılmak suretiyle bir soykırım çıkarma gayretleri olduğunu görüyoruz.

Soykırım iddiasında bulunanların en önemli tutarsızlıklarından biri de, öldürüldüğünü iddia ettikleri Ermenilerin sayısının 1915'ten itibaren sürekli farklı rakamlarla ifade edilmesi ve yükseltilmesidir. 600 binlerden başlayan rakamlar, günümüzde 1,5 milyona, hattâ bazı kimseler tarafından iki milyona çıkarılmıştır. Halbuki, o tarihlerde yabancı devletlerce yapılan nüfus araştırmalarında, Osmanlı Devleti'nde yaşadığı iddia edilen Ermenilerin toplam nüfusu ortalama 1,5 milyon olarak gösterilmekte, hattâ Ermeni Patrikhanesi bile 1,915,000 rakamını vermektedir³². Nitekim pek çok kesim tarafından güvenilir bulunan Patrik Malachia Ormanian'ın tespitlerinde de Ermeni nüfusu 1,895,400 olarak gösteriliyor³³. Keza katliamı savunan Dr. Johannes Lepsius da Ermeni nüfusunun 1.845.450 olduğunu yazıyor. Bu durumda ancak 300-400 bin Osmanlı Ermenisinin hayatta kalması gerekirdi. Oysa ki, 1919 yılı itibarıyla, Osmanlı topraklarından diğer ülkelere gerçekleşen göçlere rağmen, Amerikan arşiv belgelerinde bulunan ve Ermeni Patrikhanesi'nce, diğer ülkelere göçenler hariç, sadece Anadolu'da yaşayanlar ve evlerine

geri dönenler 644.900 olarak verilmekte³⁴, İstanbul İngiliz Büyükelçiliği ise, Amerikan Ortadoğu Yardım Kuruluşu ile birlikte 1921'de yaptığı ve 14 Kasım 1922'de gönderdiği raporda bütün dünyadaki Osmanlı Ermenilerinin sayısını 1.193.046 olarak göstermektedir. Bu rapora göre dünyaya dağılmış 3.004.000 Ermeniden 817.873'ü Türkiyeden göç edenlerdir. Ayrıca 95 bin Ermeni kadın ve çocuk müslüman olmuştur ve yukarıdaki rakama dahil olmadığı belirtilmektedir. Keza aynı raporda Türkiye'de de Ermeni kimliği altında İstanbul'da 148.998, Anadolu şehirlerinde ise 131.175 ermeni yaşamaktadır³⁵. Bu durumda 1,5 milyon Ermeni'nin öldürüldüğünü iddia edenlere şu soru sorulabilir. Katledildiği iddia edilen Ermeni sayısı 1,5 milyon ise, 1.193.046 Osmanlı Ermenisi nasıl olup da hayatta kalmıştır? Keza, hastalığa bağlı olmaksızın bu denli yüksek sayıda Ermeni öldürülmüşse, bu Ermenilere ait toplu mezarlar nerededir? Bu durumda, en az 3.000 ilâ 5.000 arasında toplu mezar olurdu ki, Anadolu'nun her yerinden toplu mezar çıkması kaçınılmazdı. Meselâ Nazi Almanyası'nda katledilen Yahudiler gizlenebilmiş midir? Dolayısıyla varsayalım ki, Anadolu'dakiler gizleniyor. Bu durumda Türkiye dışında bulunan Suriye'de kamplarda öldürüldüğü iddia edilen Ermenilerin toplu mezarları neden tespit edilmiyor ve niçin dünya kamuoyuna sunulmuyor? Üstelik bu bölgeler 1917'den itibaren Osmanlı idaresinden çıkmıştı. Aslında bütün bu soruların tek bir cevabının olduğu ortaya çıkıyor. 1915'te meydana gelen olaylar, Ermeni Diasporası tarafından siyasi nitelik verilerek çarpıtılıyor ve tamamen abartılı bir propaganda malzemesi şeklinde sunuluyor. Bu durumda Osmanlı Devleti tarafından organize edilen sistemli

(31) Bkz. 8 Haziran 1915 tarihli Canik Mutasarrıflığına gönderilen telgraf (Bâb-ı Âli, Sıra no. 859).

(32) Raymond H. Kévorkian et Paul Paboudjian, *Les Arméniens dans l'Empire Ottoman à la veille du génocide*, (Paris, 1992), chapter IV'ten aktaran: Justin McCarthy, *Population History of the Middle East and Balkans*, (İstanbul, ISIS Press, 2002), s. 293.

(33) Bkz. US ARCHIVES NARA, Inquiry Report No. 90. s. 56.

(34) Bkz. US ARCHIVES NARA, T 1192 R2. 860J.01/395.

(35) US ARCHIVES, NARA 867.4016/816. Jan 10,1923; Ayr. Bkz. Cenevre Birleşmiş Milletler Arşivi, Distributed to Council and Members of the League, Annex to Document C. 757. M.458 1922 VII.

bir katliamın yaşanmadığı, buna karşılık göçün meşakkatinden ve hastalıklardan birçok Ermeninin hayatını kaybettiği sonucu çıkıyor.

Bazı kimselerce, ölenlerin miktarından çok asıl Ermenilerin hükûmet tarafından organize bir biçimde öldürülüp öldürülmediğinin sorgulanması gerektiği dile getiriliyor. Bu gibi kimselerle aynı düşüncüyü paylaşmakla birlikte, abartılmış rakamlarla ölümler üzerinden propaganda yapılmasının da ortaya çıkarılması birinci derecede önemlidir. Bu nedenledir ki, Ermenilere ait verilen ölüm sayılarının tutarsızlığını ortaya koymamız büyük önem taşıyor. Zira sayılarla oynayan ve tartışmasız “soykırım” iddiasıyla, ölümler üzerinden siyaset yapan ve rant elde etmeye çalışanların da tesbiti gerekiyor. Bu nedenledir ki, tarihi belgeler ışığında konunun tartışılması teklifleri, sürekli olarak reddediliyor ve bilimsel çalışmalar yaparak çözüm yolları aranması yerine, aynı fikri savunanların kendi aralarında yaptıkları toplantılarla, konu daha da kemikleşiyor ve dogma haline getiriliyor. Dolayısıyla dün olduğu gibi bugün de, propaganda çarkı acımasızca dönmeye devam ediyor, bilim ve gerçekler, siyasi tercihe kurban ediliyor. Mesela “soykırımı” olduğunu iddia edenlerin en baş kaynaklarından olan o tarihte Intelligence Bureau’da görevli Arnold J. Toynbee’nin “Mavi Kitap (*Blue Book*)” adlı eserinin 660. sahifesinde 1916 itibarıyla hayatta olan Ermeniler 1.150.000 kişi olarak verilirken, kayıpların sayısı ise 450 ilâ 800 bin arasında gösterilmekte ve ortalama olarak da 600 bin Ermeni’nin hayatını kaybettiği yazmaktadır. Bu durumda günümüzde 1,5 milyona çıkarılan rakamlara ne demek gerekir?

Şayet tarihte meydana gelmiş her toplu ölüm olayı “soykırım” olarak nitelendirilecek olursa, hiçbir devletin ve toplumun böyle bir vebalin altından kalkmasının mümkün olmadığı muhakkaktır. Meselâ 1914-15’te başta Erivan olmak üzere Kafkaslar’dan sürgün edilen Türk ve Müslüman muhacirler de aynı tanımın içinde telakki edilmek durumundadır. Yine 1877-78 Osmanlı-Rus savaşı

ve 1912’de meydana gelen Balkan Savaşları sonrasında 5.5 milyon insanın Balkanlardan Anadolu’ya sürgün edildiği ve bu sürgün sırasında milyonlarcasının gerek katledilme ve gerekse hastalıklardan yollarda ölümüne de “soykırım” olarak kabul edilmesi gerekir. Keza pek geriye gitmeden, 1992 yılında Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki savaş sırasında Hocalı’da meydana gelen olaylar, yani Ermeni güçlerince kadın, yaşlı ve çocuk ayırt edilmeksizin 613 kişinin katledilmesi ve bu savaş sırasında bölgede yaşayanların sürgün edilmeleri -ki halen bir milyon Azeri’nin zor şartlar altında sürgünde yaşamaktadır-, 1948 soykırım sözleşmesi kapsamına doğrudan giren ve Ermenileri savaş suçlusu duruma düşüren bir nitelik taşımaktadır. Buna benzer olmak üzere 1960-63 ve 1974’te Kıbrıs’ta Kıbrıs Türklerine karşı Rumların gerçekleştirdikleri katliamları da, aynı kategori içinde değerlendirmek gerekir. Keza Fransa’nın önce Cezayir’de 1,5 milyon Cezayirliyi, 1994 yılında ise 800 bin Ruandalının katledilmesini; İngiltere’nin 1788-1938 tarihleri arasında Avustralya’daki yerleşik halk Aborjinler’i sistematik biçimde yok edişini; Noveç’in 1920-30 arasında etnik grup Tater kızlarını kısırlaştırmasını; İsviçre Hükûmetinin 1926-1973 arasında, Çingene çocuklarını ailelerinden zorla alıp asimile etmesini soykırım olarak nitelendirmek kaçınılmazdır. Örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Dolayısıyla, daha önce de belirttiğimiz gibi, soykırım suçlaması yapılırken, Bosna’da veya Hocalı’da olduğu gibi, herkesin gözü önünde meydana gelenler dışında, tarihe mal olmuş olayların, tarih metodolojisinin olağan kuralları göz ardı edilmeden araştırılmalı ve bu araştırmalar ışığında bir sonuç ortaya konulmalıdır. Böyle bir araştırma sonucu elde edilecek verilerin, yine de hukuki açıdan herkesi bağlayıcı bir nitelik taşıması beklenemez. Zira olayların olduğu tarihte yaşanmaması, doğru teşhiste de yanılmalara sebep olacak ve sübjektif bir değerlendirmeye yetinilecektir.

Soykırım İddiası ile İlgili Kısa Bir Değerlendirme

Soykırımı şiddetle savunanların başında Taner Akçam gelmektedir. Bu şahsın özellikle son yıllarda yazdığı “*Ermeni Meselesi Hallolunmuştur*” isimli kitabında ve çeşitli yazılarında Türkiye’de yazılan Ermenilerle ilgili kitapları “*resmî tarih*” olarak nitelendirirken, belgelere dayalı bilgileri de çarpıtmaktadır. Üstelik kendi kitabına aldığı bazı belgeleri de okuyuculara eksik veya hatalı aktararak “*ideolojik bir tarih örneği*” vermektedir. Mesela Akçam, Şifre Kalemi, 54/406 numarada kayıtlı belgeyi kendine göre değiştiriyor ve belgede geçen “*Mardin’de marhasa*” kelimesini, “*Mardin’de murabhas*” şeklinde kaydediyor ve marhasa şeklinde bir kelime bilmediğini söylüyor. Kaldı ki kelimeyi murahhasa şeklinde okusa bile kelimenin ve belgenin anlamı değişiyor. Tenkitlerimize ise “a” harfini yanlışlıkla yazmadığını belirterek, kelimeyi buna rağmen yetkilendirilmiş devlet görevlisi şeklinde anlamlandırıyor ve ben de kısaca “devlet görevlisi” şeklinde yazdım diyor (Develioğlu’nun lügatinde “murahhasa” Ermeni piskoposu; “murahhas” delege, devlet veya bir kurum adına selahiyetli olarak bir yere gönderilen kimse olarak tanımlanmaktadır). Develioğlu’nda “murahhasa” olarak hatalı yazılan kelimenin aslı “marhasa”dır. Ermenilerle çok yakın olan Akçam’ın bu kelimeyi bilmediğini varsaymak herhalde saflık olur. Bununla beraber Akçam bu kelimeyi araştırma zahmetine katlanmayarak (zira belgenin bu cümlesinde, kelimenin, Akçam’ın verdiği bu mana ile alakası yoktur), bu şekilde okumasının suçunu Devlet Arşivleri’nin yayınladığı “*Osmanlı Belgelerinde Ermeniler (1915-1920)*” kitabına yüklüyor. Fakat her ne hikmetse, belgenin orijinalinin de kitapta yer aldığını söylediğini unuttuğu ki, bir bilim adamı belgenin orijinali varsa ondan faydalanır ve en azından kontrol eder. Kaldı ki Akçam peşin olarak “*marhasa*” şeklinde bir kelime olduğunu bilmediğini söylüyor ve hatta yok diye belirtiyor. Evet Devlet Arşivleri bu

belgedeki kelimeyi yanlış okumuş ve kitaba yanlış şekliyle yazmıştır. Ancak burada önemli olan şey, bu kelimeyle Ermenilere katliam yapıldığı tezini ileri sürmesidir. Zira Marhasa, Osmanlılarda Katagikos’un üzerinde Ermeni din adamına verilen isimdir. Bunun için herkesin güveneceği Sir James W. Redhouse’un Osmanlıca-İngilizce lügatının 1807. sahifesindeki kelimenin anlamı bulunmaktadır. Yine *Lügat-i Osmaniyye*’de de aynı kelimeyi mevcuttur ve yine “Marhasa” şeklinde geçer. Aslında Akçam, marhasa’yı murahhas yaparak Ermenilerin “*devlet görevlileri*” tarafından öldürüldüğünü, böylece kasıtlı bir katliam olduğunu ispat etmek istemektedir. Yani belge çarpıtılmakta ve “*soykırım*” işlendiğini ispat için kullanılmaktadır. Akçam’ın birkaç kelimesini atladığı belge aynen aşağıda verilmiştir (atladığı kelimeler siyah punto ile verilmiştir ve anlamı tamamen değiştirmektedir): “*Son zamanlarda vilayet dahilindeki Ermeniler ile bilâ tefrik-i mezheb [mezheb ayırımı olmaksızın] hıristiyanlar hakkında katliamlar tertib olunduğu ve ez-cümle [bu cümleye bağlı olarak], ahiren [bunun sonrasında] Diyarbakır’dan sevk olunan eşbas [şabıslar] vasıtasıyla Mardin’de Marhasa (Akçam bunu murabhas olarak yazmıştır) ve Ermenilerden ve diğer hıristiyan abaliden, geceleri yediyüz kişinin hariç çıkarılarak [şehir dışına çıkarılarak] koyun gibi boğazlatıldığı ve şimdiye kadar bu katliâmlarda maktul olanların [öldürülenlerin] iki bin kişi tahmîn olunduğu ve buna seri’ ve kat’i bir netice verilmezse, civar vilâyatdaki ahali-i islâmiyenin de kırâm ederek [ayaklanarak] bi’l-umum hıristiyanları, katl etmelerinden korkulduğu istibbâr edilmiştir. İttihaz edilen [tasarlanan] tedâbir-i inzibâtiye ve siyâsiyenin [siyasi ve kontrol altında tutma tedbirinin] diğer hıristiyanlara teşmili [diğer hıristiyanları da kapsamaması] kat’iyyen gayr-ı câiz olup... [kesinlikle uygun olmayıp]” şeklinde, katliamların haber alınması üzerine, yani bu cümleye bağlı olarak, sonradan Diyarbakırdan tahkik için bazı kimselerin gönderildiği ifade edilmiş, bu görevlilerin, Mardin’deki Ermeni din adamı, Ermeniler ve diğer hıristiyanlardan işi sor-*

dukları ve ikibine yakın kişinin koyun gibi boğazlatıldığını haber aldıklarını merkeze bildirmişlerdir. Buna rağmen Akçam ısrarla tahkik için gönderilenler tarafından Ermenilerin öldürüldüğünü iddia etmekte ve bunun bir soykırım olduğunu ispata çalışmaktadır. Belgenin devamındaki “*tedâbir-i inzibatiye ve siyâsiye*” tabirini de aynı şekilde katletme emri olarak nitelendirmektedir. Osmanlıca bilenler gayet iyi bilirler ki, inzibat kelimesi “*zabt u rabt altına alma*”, tedâbir-i siyasiye ise “*siyasi tedbirler*” karşılığıdır. Bununla, İtilaf devletleriyle işbirliği içinde bulunduğu düşünülen ve bir Ermenistan kurmayı hedeflediği belirtilen Ermenilerin kontrol altında tutulması anlamına geliyor (Bununla ilgili pekçok belge mevcuttur). Buradan nasıl oluyor da öldürülmelerine emir verildiği çıkarılıyor.

Akçam, *Ermeni Meselesi Hallolunmuştur* kitabında kullandığı ve kitaba ismini veren belgeyi yine kendine göre yorumlamakta ve çarpıtmaktadır. Belgede geçen “fuzuli” kelimesini “gereksiz” kelimesine eşdeğer olarak kullanmıştır. Halbuki Fuzuli kelimesinin lügatteki anlamı “*Boş boğaz, haksız ve kanunsuz olarak başkaları hakkında tasarrufta bulunan*” demektir. Yani fuzuli kelimesinin anlamını belgedeki yerine koyacak olursanız, haksız yere ve kanunlara aykırı olarak Ermenilere zulmedilmek suretiyle (öldürülmesi değil), Millet ve hükûmetin lekedâr edilmesine lüzum olmadığı ifade edildiği görülecektir. Nitekim belgeyi parantez içinde kelime anlamlarını da yazarak aşağıda vermek yerinde olacaktır: “*Ankara Vilâyeti’ne, Şifre. Vilâyat-ı Şarkıyye’ye [Doğu vilâyetleri] aid Ermeni mes’ele-i hall olunmuşdur. Fuzûli mezâlimle Millet ve hükûmetin lekedâr olmasına lüzum yokdur. Ale’l-busûs Ermenilerin Ankara’ya yakın bir mevki’de dûçar olduğu [uğradığı] tecâvüzâtın [saldırıların] şekl-i cereyanı [meydana geliş biçimi], bu sevkîyata me’mur olanların, âdetâ aleni olan idaresizliği [gözle görünür biçimde idaredeki zaafları] ve bu meyanda me’mur jandarma ve ahâlinin sırf hiss-i hayvanîlerinin sevkiyle hetk-i ırza [ırza geçme] ve sirkate [hırsız-*

lğa] ictisârları [cesaret etmeleri] merkezce pek ziyâde tevcih-i te’essüf olmuşdur [üzüntüye yol açmıştır]. İ’tidâl [ölçülü] ve intizâm dairesinde [düzen içerisinde] cereyanı [yerine getirilmesi] matlup olan [talep edilen] mu’amele-i sevkîyyenin [sevk işleminin] fırat-perver ellere [görevini suistimal edenellere] kat’ıyyen tevdi’ olunmayarak [bırakılmayarak], ba’demâ [bundan sonra] sevk olunsun olunmasın Ermenilerin her türlü tecâvüzât ve taarruzâtıdan [saldırı ve baskıdan] te’mîn-i ma’suniyeti [hariç tutulması] merkezce şiddetle taleble, bu ma’suniyet te’mîn olunamayan [bunun sağlanamadığı] mahallerde sevkîyatın te’hiri [ertelenmesi] muktezîdir [gerekir]. Ba’demâ [bundan sonra] vâki’ olacak [meydana gelecek] her türlü tecâvüzâtın vuku’undan [her türlü saldırının meydana gelmesinden] bi’l-umum [bütün] alâkadar [ilgili] me’murîn [memurlar] ale’l-derecât [aynı derecede] mes’ul tutularak Divân-ı Harblere [askeri mahkemelere] tevdi’ edilecektir [sevkedilecektir]. Bu yolda icâb edenlere [gerekenerlere] gayet kat’î [kesin] emir verilmesi elzemdir [birinci derecede önemlidir]. Fi 16 Ağustos sene 1331. Nazır(imza)”.

Yukarıdaki belgeyi okuyanlar aslında Akçam’ın nasıl bir halet-i ruhiye ile yazılanları çarpıttığını anlayacaktır. Belgenin bugünkü kullandığımız Türkçe anlamına göre, Ermenilere hiçbir surette mezalim yapılmaması, Ankara civarında bazı jandarma ve halkın sırf hiss-i hayvanîlerini tatmin için ırza saldırımları ve hırsızlık yapmalarının bakanlıkça son derece üzüntüye sebep olduğu, düzen içinde yapılması gereken sevkîyatın, şayet düzen içinde yapılmıyorsa vazgeçilmesi, şayet bundan sonra Ermenilere saldırı yapılacak olursa, her kademedeki görevlilerin aynı derecede sorumlu tutulacağı ve askeri mahkemelere sevkedileceği, bunun için her yere kesin emir verilmesi ifade edilmektedir. Belgenin tarihi ise miladi tarihle 29 Ağustos 1915’dir.

Yukarıdaki iki belge örneğinde olduğu gibi, soykırım iddialarını ispat edebilmek uğruna, sözde tarihçi geçinenlerin, belgeleri ve dolayısıyla tarihi nasıl çarpıttıkları görülmektedir. Ancak hiç kimse unutmamalıdır ki,

tarih tarihî belgelerle yazılır. Belgeye ihtiyaç duymayan bir zihniyet zaten kararını önceden vermiş demektir ve yazdığına tarihe roman demek daha doğru olur. Araştırmalarda bölgesel anlatımlar tabii olarak dikkate alınır ama bunlar yalnız başına, böylesine geniş bir coğrafyada cereyan etmiş olayları açıklamakta yeterli olmaz. Keza aynı şekilde, Ermeni komitelerinin yaptıkları katliam ve zulmü anlatan Müslümanlar için de, aynı şekilde düşünülmalıdır. Aksi takdirde onların anlatıklarını da aynı zihniyetle değerlendirirsek, Müslüman soykırımından söz etmemiz gerekir. Bu bakımdan, Ermenilere olduğu gibi, Müslüman halka karşı yapılan katliamları da toplantılarda ele almak objektif bir yaklaşımın gereğidir. Böylece, Birinci Dünya Savaşı'nda insanlığın yaşadığı trajedide kimlerin rolü olduğu ve kimlerin nasıl kullanıldığı da su yüzüne çıkacaktır.

Sonuç olarak belki Türkiye'nin yerini bile bilmeyen bazı devlet parlamentolarının kabul ettikleri Ermeni soykırımı yapıldığına dair kararların, yukarıdaki bilgilere dayalı olmadığı ve siyasi kararlar olduğu aşikardır. İnsan haklarının en önemli unsurlarından biri olan, kişi hak ve özgürlüklerinin kaçınılmaz hükmü olarak, söz konusu parlamentolar, suçladıkları kimselere savunma hakkı tanımadan, yargısız infaz yapmakta ve büyük bir kitleyi soykırımı gibi en adi bir suçla mahkum etmektedir. Demokrasi, ifade özgürlüğü ve kişi hakları hiçe sayılarak verilen bu gibi kararlar muhakkak ki siyaseten alınmış kararlardır ve hukukun üstünlüğü ihlal edilerek, yasama organlarının aldığı yargı kararlarıdır. Dolayısıyla modern Avrupa, demokrasi ve insan hakları konusunda kendi kabul ettiği ilkeleri hiçe sayarak, kendi kendini inkâr eder duruma düşmüştür. Asıl olan, bütün dünya arşivlerinin, bu konuyu araştırarak bir

tarihçiler komisyonuna bırakması ve onların yapacağı çalışmaya güven duymasıdır. Bunun için de öncelikle kapalı durumda bulunan Ermenilere ait arşivlerin açılması (meselâ Boston'daki Taşnak arşivi başta olmak üzere, Kudüs ve Erivan'daki 1915 dönemine ait arşivler gibi) gerekmektedir. Böyle bir araştırma yapılması, Ermenilerin 850 sene birlikte yaşadıkları Türklerle birden bire kimler tarafından düşman hale getirildiğini, hangi devletin bu konuda vebalinin bulunduğunu, gizli anlaşmaları, yönlendirmeleri, silah yardımlarını ve hattâ Osmanlı Devleti'ne karşı yürüttükleri politikalarda Ermenileri kendi çıkarlarına nasıl âlet ettiklerini de ortaya koyacaktır.

Gerçek odur ki, Birinci Dünya Savaşı sırasında, her iki toplumun, savaş ortamı içinde birbirlerini katlettikleri, devlet tarafından plânlanmış bir katliamın olmadığı, hukuki anlamda olayların soykırım olarak tanımlanamayacağı, dünyanın pek çok bölgesinde olduğu gibi Osmanlı Devleti topraklarında da 1914-18 arasında, bütün toplum katmanlarının trajik olaylar yaşadığı, dolayısıyla savaş sırasında bütün dünya halklarının başına gelenlerin Ermenilerin, Türk ve müslümanların da başına geldiği, her iki tarafın da büyük kayıplar verdiği gerçektir.

Türk-Ermeni ihtilâfındaki tarihi gerçek en yalın şekilde Howard M. Sachar'ın 1969'da yayınladığı *"The Emergence of the Middle East: 1914-1924 (Ortadoğu'nun Doğuşu)"* adlı kitabında yer verdiği aşağıdaki cümlede anlam bulmaktadır³⁶. Sachar :

"Bütün o savaş yıllarında hiç kimsenin, Ermenilerin bile, Türkler kadar kanı akmamıştır. Artık savaş yılları sona ermiştir".

(36) Howard M. Sachar, *The Emergence of the Middle East, 1914-1924*, Alfred A. Knopf, New York, 1969, s. 453. Ayr.bkz. *Sürgün ve Göç*, s. 49.